

RYSZARD ERGETOWSKI

KORESPONDENCJA
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO AKADEMIKÓW POLAKÓW
W BERLINIE
Z BIBLIOTEKĄ KÓRNICKĄ W LATACH 1869-1894

Dnia 22 stycznia 1869 r. Senat Uniwersytetu Berlińskiego zatwierdził ukonstytuowane poprzedniego roku – pod przewodnictwem Franciszka Domaszewskiego słuchacza Akademii Budownictwa – Towarzystwo Naukowe Akademików Polaków w Berlinie¹. W ciągu swego przeszło pięćdziesięcioletniego istnienia przechodziło ono różne fazy, okresy rozwoju i stagnacji. Jego dzieje wciąż są mało znane, poświęcono im jedynie okazjonalne wzmianki, bądź informacyjne, bez erudycyjnych ambicji artykuły².

Celem berlińskiego zrzeszenia, tak jak to miało miejsce pośród organizacji polskiej młodzieży w Lipsku, Dreźnie, Monachium, Darmstadt, czy Karlsruhe, było samokształcenie w zakresie ojczystej historii i literatury, opanowanie polskiej nomenklatury naukowej, nabycie umiejętności prowadzenia samodzielnych badań. Istotną rolę w tym procesie odgrywały biblioteki i czytelnie. Jedną ze znaczących tego typu librarii była ta, którą utworzyło Towarzystwo Naukowe w Berlinie¹.

Mieściła się ona zwykle w dwóch izbach. W jednej ustawiano księgozbiór, a w drugiej urządzano czytelnię czasopism. Biblioteka studencka nad Szprewą dysponowała kilku katalogami: alfabetycznym, rzeczowym, wydawnictw ciągłych, dubletów oraz księgą zamówień, wykazem kar za przetrzymywanie książek, a także drukowanymi rewersami. Te wykupywano u bibliotekarzy, których z reguły było dwóch. Roztaczali oni nadzór nad księgozbiorem, obsługiwali czytelników, zakupywali nowe dzieła, czuwali nad prenumeratą czasopism i oprawą książek. W ich gestii znajdowała się pieczęć Biblioteki. Prawa i obowiązki zarówno bibliotekarzy, jak i czytelników określały odpowiednie paragrafy w statucie Towarzystwa.⁴

Współcześni zaliczali berlińską Bibliotekę do przodujących dla tego typu kolekcji. Powstała ona drogą spadku po poprzednich stowarzyszeniach, włączania całych (oczywiście drobnych) zespołów prywatnych, jak np. Atanazego Mizerskiego, Antoniego

¹ Archiwum Uniwersyteckie w Berlinie, sygn. 510 (Sect. II No 42), Wissenschaftlicher Verein polnischer Akademiker; tam podanie o zatwierdzenie stowarzyszenia, statut oraz lista członków – założycieli.

² A. Karbowski: *Młodzież polska akademicka za granicą. 1795-1910*. Kraków 1910, s. 14-15, 339; J. Sznaibel: *Towarzystwo naukowe akademików polskich w Berlinie w latach 1818-1914*. „Roczniki Historyczne” 36: 1970, s. 160-181; G. Kusztelak: *Polacy na studiach lekarskich w Berlinie (1810-1918)*. „Archiwum Historii Medycyny” 35: 1972, z. 1-2, s. 1-153.

³ Por. R. Ergetowski: *Biblioteka Towarzystwa Naukowego Akademików Polaków w Berlinie. 1868-1919*. „Roczniki Biblioteczne” 31: 1987, z. 2, s. 3-29.

⁴ *Ustawy Towarzystwa Naukowego Polaków w Berlinie*. Poznań 1893, s. 15-19.

Donimirskiego, czy Maksymiliana Bischoffa⁵, przez zbiórki nowych dzieł organizowane pośród użytkowników księgozbioru oraz zakupy i donacje. Wśród ofiarodawców najczęściej spotykało się byłych członków Towarzystwa, wielkopolskich działaczy politycznych, autorów naukowych publikacji, redakcje czasopism i firmy wydawnicze. Między dobroczyńcami zrzeszenia poczesne miejsce zajmowała Biblioteka Kórnicka.

Zachowane w niej pod sygn. AB 107 listy przesyłane przeważnie na ręce Zygmunta Celichowskiego, wyjątkowo Jana Działyńskiego, pisane przez prezesów lub bibliotekarzy Towarzystwa Naukowego, ujawniają istniejące między tymi instytucjami wieloletnie koneksje, mecenasowską rolę Działyńskich i ich księżniczy. Dzięki tym dokumentom można odtworzyć w pewnym stopniu zawartość berlińskiego księgozbioru, czytelnicze potrzeby studiującej w stolicy Prus polskiej młodzieży. Wspomniany blok epistoł informuje jednocześnie o mało dotąd znanej roli Biblioteki Kórnickiej w życiu studenckiej Polonii w Berlinie. I z tych racji wydaje się wart opublikowania.

1. Antoni Donimirski¹ do Zygmunta Celichowskiego² *Autograf, k. 1-2.*

Berlin, dn. 25 V 1869 r.

Kochany Panie! Byłbym Panu natychmiast odpisał na długi list, którym się bardzo ucieszyłem, ale bibliotekarzowi z nadesłaniem mi spisu żądanego książek nie było bardzo pilno i tak się z listem opóźniłem.

Załatwiając przede wszystkim interes donoszę Panu, iż z wydawnictwa śp. Tytusa Działyńskiego³ w naszej bibliotece znajdują się: Aktów Tomicianów 6 tomów⁴, Liber geneleos familie Schidlowiecie⁵, o Janie Zamojskim⁶ i o Unii Lubelskiej (Źródłopisma...)⁷.

⁵ F. Chł (powski): *Wstęp*. [W:] „Półrocznik Towarzystwa Naukowego Akademików w Berlinie oraz Towarzystwa Naukowego Polaków Politechników w Dreźnie”. Półrocznik latowe 1876. Poznań 1876, s. 16-21; *Sprawozdanie półroczne Towarzystwa Naukowego Akademików w Berlinie*. „Dziennik Poznański 1879 nr 10, 1885 nr 178.

List 1

¹ Donimirski Brochwicz Antoni (1846-1912), ur. w Buchwaldzie (ziemia malborska), studiował prawo i ekonomię we Wrocławiu (gdzie należał do Towarzystwa Literacko-Słowińskiego), następnie w Heidelbergu i Berlinie uzyskując tam doktorat; od 1869 r. pracował w sądownictwie (Kwidzyn, Gdańsk).

² Celichowski Zygmunt (1845-1923), studiował w Berlinie, od 1869 r. zatrudniony jako sekretarz J. Działyńskiego, do tego faktu odnosi się wzmianka w liście. Po uzyskaniu w 1870 r. doktoratu w Lipsku przejął kierownictwo Biblioteki Kórnickiej; wydawca źródeł historycznych i działacz społeczny.

³ Działyński Adam Tytus (1796-1861), ur. w Poznaniu, studiował w Berlinie, Paryżu i Pradze; twórca Biblioteki i Muzeum w Kórniku, inicjator i prezes Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu; wydawca źródeł historycznych.

⁴ Acta Tomicianae – Epistolae. Legationes. Responsa. Actiones. Res gestae serenissimi principis Sigismundi, eius nominis primi, regis Poloniae... Per S. Gorski... T. 1-8, Poznań 1852-1860. Tomy 1-8 opr. L. Koenigk; t. 9-13 opr. Z. Celichowski. Poznań 1876-1915.

⁵ Liber geneleos illustris familie Schidlowiecie 1531. Wstęp T. Działyńskiego. Paryż 1848; wyd. II Poznań 1852. Chodzi zapewne o wydanie drugie, pierwsze paryskie było luksusowe, z osiemnastoma miedziorytami; zyskało u współczesnych wysoką ocenę.

⁶ Collectanea vitam resque gestae Joannis Zamojsii magni cancellarii et summi ducis Reipub. Poloniae illustranta. Edidit Adamus Titus Comes de Kościelec Działyski. Posnaniae 1861. L. Merzbach.

⁷ Źródłopisma do dziejów unii Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Cz. II i III, Poznań 1856; cz. I nie ukazała się.

Co zaś do dedykacji, to tylko w pierwszym tomie Akta Tomiciana znajduje się napis: „Bibliotece Towarzystwa Polskiego w Berlinie – Biblioteka Kórnicka, Rustejko”⁸.

Za wszelkie dary Towarzystwo oczywiście będzie bardzo wdzięczne; a ja będę się też starał, albo sam to załatwię o czym Pan od siebie piszesz, znajdując uwagi Pana w tym względzie zupełnie słusznymi. O Towarzystwie samym zresztą pomyślnie mogę Panu dać wiadomości. Czytelnia już od kilku tygodni otwarta⁹. Z czasopism polskich mamy: 1. Tygodnik Ilustrowany, 2. Bibliotekę Warszawską, 3. Ekonomistę, 4. Czasopismo Prawnicze, 5. Dziennik Literacki, 6. Przegląd Polski, 7. Sobótkę, 8. Kraj i dwa medyczne czasopisma¹⁰ nb. wszystko opłacone, w szynowanie¹¹ się nie bawimy, pomimo tego swoją drogą możecie nam kupić książek darmo przesłać.

Urządź Pan tak, aby przed przyszłą niedzielą, tj. przed 30 bm. książki dla Towarzystwa nadeszły, bo w niedzielę pewno będzie walne zgromadzenie, zarazbym je wtenczas oddał. Ucieszyła mnie bardzo wiadomość, że Pan z nowego swego stanowiska kontent. Berlina samego to nie ma co żałować i ja chciałbym się z niego jak najprędzej wydostać, ale zawsze to pewno jeszcze kilka tygodni potrwa. Wczoraj promował Adamkiewicz¹², który już przed trzema przeszło tygodniami egzamin złożył. Jeżeli Działyński¹³, którego mam nadzieję dzisiaj w Poznaniu do Reichstagu obiorą, jeszcze przed końcem tegorocznej kadencji na Reichstag do Berlina przybędzie, a Pan z nim, to zapewne się jeszcze w Berlinie spotkamy. Bo chociażbym złożył egzamin doktorancki, to kto wie, czy na auskultatorski jeszcze czekać nie wypadnie. Wojtek¹⁴, jak Panu zapewne wiadomo opuścił Berlin i na czas niejakiś udał się na campagnę, by odpocząć po berlińskich straparach [!]. Pisał do mnie, że już daleko się czuje zdrowszym i silniejszym.

Co też Pan mówisz na program moralnego towarzystwa? Miałem list od ojca, w którym się skarżył, że na zebranie do Bydgoszczy mało osób przybyło. Ja chwilowo kwestiami publicznymi nie wielem się mógł zajmować, bo mnie moje prywatne sprawy, a zwłaszcza egzamin zanadto czasu zajmuje. Las¹⁵ mi mówił, że nie odpisał Panu je-

⁸ Rustejko Józef (1828-1907), ur. w Gabrieliszkach na Żmudzi; pracował w Bibliotece Polskiej w Paryżu i uczył (1852-1857) w szkole polskiej w Batignolles, poczem przeszedł do zajęć w Bibliotece w Kórniku; w 1863 r. został skazany przez pruski sąd na pół roku twierdzy; po odbyciu kary ponownie wyjechał do Paryża jako sekretarz J. Działyńskiego.

⁹ Po rozwiązaniu dn. 28 V 1886 r. przez ministra oświaty Gustawa Gosslera polskich towarzystw studenckich w Prusach, Biblioteka i Czytelnia TNA Polaków w Berlinie zawiesiła na rok swą działalność; otwarto ją ponownie po fikcyjnym przejściu przez Ludwika Mycielskiego.

¹⁰ Były to zapewne: „Gazeta Lekarska. Pismo tygodniowe poświęcone wszystkim gałęziom umiejętności lekarskiej, farmacji i weterynarii.” Wychodziła od 1866 do 1921 r.; „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego”, wychodził od 1837 do 1900 r.

¹¹ Szynowanie, z niemieckiego, obdzieranie ze skóry.

¹² Adamkiewicz Albert (1850-1921), prof. medycyny, studia odbył w Królewcu, Wrocławiu i Würzburgu; od 1873 r. asystent w Królewcu, następnie docent, po habilitacji wykładał na Uniwersytecie Berlińskim patologię, od 1882 r. profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego; w 1891 r. ogłosił odkrycie rzekomego pasożyta raka.

¹³ Działyński Jan Kanty (1829-1880), ur. w Kórniku, syn Tytusa; w 1849/50 r. zapisał się na Uniwersytet Berliński i Akademię Budownictwa; od 1851 r. uczył się prywatnie w Paryżu matematyki; po zgonie ojca (1861 r.) stał się właścicielem Kórniku i tamtejszych zbiorów; rozwinął intensywną działalność wydawniczą w Poznaniu i Paryżu, brał udział w pracach towarzystw naukowych i społecznych.

¹⁴ Jarochoński Wojciech (1846-1910), ur. w Poznaniu, po ukończeniu gim. Marii Magdaleny studiował we Wrocławiu i Berlinie, gdzie w 1871 r. zdał państwowy egzamin; pracował w gim. Marii Magdaleny w Poznaniu; w 1874 r. został przeniesiony do Wrocławia do gim. Św. Macieja, brał czynny udział w życiu tamtejszej Polonii.

¹⁵ Zapewne Laskowski Piotr (1836-1940), ur. w Śródzie; po uzyskaniu matury w Trzemesznie, od 1856 r. studiował we Wrocławiu medycynę, w latach 1857-1859 prezes tamtejszego Towarzystwa Literacko-Słowińskiego; w 1861 r. po egzaminie państwowym pracował jako lekarz w Wągrowcu. Por. jego listy do Biblioteki Kórnickiej z 1872 r. sygn. AB 166 k. 51-54.

szcze, bardzo bowiem (jak powiada) pracą obarczony, ale wkrótce sążnistą epistolę wystosuje. Cóż też Warneńczyk¹⁶ i Szymek¹⁷ w Poznaniu robią? Od Warneńczyka miałem list składający się może z piętnastu słów, o Szymku nic zgoła nie wiem, oprócz tego co mi powiadano, że dzienniki na niego wyzywają, że „Sobótkę” kiepsko redaguje. Nie umiem tego ocenić, bo „Sobótkę” bardzo rzadko czytuję.

Lecz widzę że się kończy arkusz, a ponieważ nic zresztą nie mogę donieść, coby Pana zainteresować mogło, kończę moje gryzmoły, ściskając Pana serdecznie.

Antoni Donimirski.

Dla Kętrzyńskiego¹⁸ załączam ukłony. Kaiser¹⁹ i Las serdecznie Pana pozdrawiają.

2. Emilian Lesser¹ potwierdza odbiór książek z Biblioteki Kórnickiej Autograf, k. 3.

Berlin, dn. 30 V 1870 r.

Poświadczam niniejszym, że otrzymałem przez p. Celichowskiego dla Biblioteki Towarzystwa Naukowego Akademików następujące dzieła:

1. Acta Tomiciana, t. VIII.
2. Statut litewski².
3. Julian Klaczko, Une annexion d'autrefois³.
4. Niewęgłowski H., Arytmetyka⁴.

¹⁶ Chodzi prawdopodobnie o Warnę Stanisława (1847-1882); w latach 1864-1867 studiował we Wrocławiu, następnie do 1875 r. pracował jako nauczyciel w Poznaniu; na studia uzupełniające udał się do Lipska; współpracował z „Dziennikiem Poznańskim” i „Tygodnikiem Ilustrowanym”.

¹⁷ Szymański Roman (1840-1908), w 1857 r. należał do założycieli kółka „Marianów” w gim. Marii Magdaleny w Poznaniu, następnie (1861) do konspiracyjnego Towarzystwa Narodowego; w 1862 r. wstąpił do seminarium duchownego, które opuścił biorąc udział w powstaniu styczniowym; po jego upadku studiował we Wrocławiu historię, potem dodatkowo ekonomię w Berlinie i Lipsku, gdzie w 1867 r. uzyskał doktorat. W 1869 r. objął w Poznaniu redakcję „Sobótki” (1869-1871), współpracował z „Dziennikiem Poznańskim”, „Gazetą Toruńską”, „Przeglądem Polskim”.

¹⁸ Kętrzyński (von Winkler) Wojciech (1838-1918); od 1859 r. studiował w Królewcu, w 1863 r. wziął udział w powstaniu, za co skazano go na rok twierdzy w Kłodzku; po zwolnieniu ukończył w 1866 studia historyczne uzyskując doktorat; w latach 1869-1870 pracował w Bibliotece Kórnickiej; od 1873 r. sekretarz, a następnie dyrektor Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie; autor prac historycznych, wydawca źródeł, znawca zagadnień pruskich i dziejów Pomorza.

¹⁹ Kaiser E., pochodził z Prus Wschodnich, od 1867 r. studiował na Uniwersytecie Berlińskim mineralogię.

List 2

¹ Lesser Władysław Leon (Emilian), ur. 1846 r.; studiował w Berlinie i Wiedniu medycynę; po wojnie francusko-pruskiej, w której brał udział jako lekarz, powrócił do Berlina, skąd w 1872 r. przeniósł się do Gryfii, gdzie otrzymał docenturę; od 1877 r. pracował w Lipsku uczestnicząc, jak poprzednio w Berlinie, w życiu studenckiej Polonii; od 1882 r. profesor chirurgii na Uniwersytecie Jagiellońskim.

² Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529 tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563. Poznań 1841.

³ Klaczko Julian (1825-1906), zajmował się krytyką literacką i publicystyką, pisał po polsku i francusku. W liście jest mowa o nadbitce artykułu Une annexion d'autrefois. L'union de la Pologne et de la Lithuanie. Paryż 1869; pierwodruk ukazał się w „Revue des Deux Mondes” 82: 1869.

⁴ Niewęgłowski Henryk (1807-1881), studiował filozofię oraz matematykę na Uniwersytecie Warszawskim; po powstaniu listopadowym osiadł we Francji; działał w Towarzystwie Demokratycznym; od 1869 r. wykładał mechanikę w Towarzystwie Nauk Ścisłych; wydał: Geometrię Paryż 1825; Arytmetykę z teorią przybliżeń liczbowych. Paryż 1866; Geometrię płaską i przestrzenną. Paryż 1869; Trygonometrię prostokreślną i sferyczną.

5. Niewęglowski H., *Geometria*.

6. Folkierski, *Zasady rachunku różniczkowego*⁵.

Bibliotekarz TNA – Emilian Lesser.

Pieczęć owalna z napisem: Biblioteka Towarzystwa Naukowego Akademickiego w Berlinie.

3. Jan Motty¹ do Zygmunta Celichowskiego
Autograf, k. 4.

Berlin, dn. 26 VI 1871 r.

Towarzystwo Naukowe Akademików Polaków w Berlinie zwraca się z prośbą do Biblioteki Kórnickiej, podobnie jak do wszystkich polskich księżnic z prośbą o ofiarowanie dubletów dla tamtejszej biblioteki.

4. Emilian Lesser potwierdza odbiór książek z Biblioteki Kórnickiej
Autograf, k. 6.

Berlin, dn. 6 XII 1872 r.

Niniejszym poświadczam, iż otrzymałem przez p. dra Celichowskiego jako dar Biblioteki Kórnickiej dla Towarzystwa Naukowego Akademików w Berlinie następujące dzieła:

1. Pamiętnik Towarzystwa Nauk Ścisłych, t. 1 i 2¹.
2. L. Rettel, Cyryl i Metody².
3. Stowarzyszenie Pomocy Naukowej w Paryżu, 1872³.

Bibliotekarz Towarzystwa Naukowego Akademików w Berlinie – Emilian Lesser.
Pieczęć Towarzystwa.

Paryż 1870; Mechanikę rozumowaną 2 t. Paryż 1873; Algebrę elementarną (od 1879 r. pięć wydań). Większość tytułów ukazała się nakładem Biblioteki Kórnickiej.

⁵ Folkierski Władysław (1842-1904), wziął udział w powstaniu 1830 r.; od 1868 r. wykładał mechanikę i budowę mostów w Szkole Polskiej w Paryżu, działał w Towarzystwie Nauk Ścisłych; jest autorem *Zasad rachunku różniczkowego i całkowego z zastosowaniami 3 t. Paryż 1870-1873*, O równaniach różniczkowych, częściowych, jednoczesnych. *Paryż 1873*, Wykładów mechaniki racjonalnej (w rękopisie) oraz szeregu artykułów.

List 3

¹ Motty Jan (1850-1924), syn pamiętnikarza Marcelego, od 1869 r. studiował w Berlinie prawo; pracował w sądownictwie w Bydgoszczy i Kluczborku; od 1882 r. adwokat w Grodzisku; od 1920 r. prezes Sądu Apelacyjnego w Poznaniu, organizator polskiego sądownictwa.

List 4

¹ „Pamiętnik Towarzystwa Nauk Ścisłych w Paryżu”, Paryż, nakładem Biblioteki Kórnickiej, t. I – 1871, t. II – 1872, t. III – 1873, t. IV – 1874, t. V – 1874 pod red. W. Folkierskiego; t. VI – 1875, t. VII – 1875, t. VIII – 1876, t. IX – 1877, t. X – 1878, t. XI – 1879, t. XII – 1882, pod red. A. Prądmowskiego.

² Rettel Leonard (1811-1885), belwederczyk, emigrant, korespondent „Gazety Warszawskiej”, tłumacz literatury hiszpańskiej na język polski; w 1871 r. wydał w Paryżu nakładem Biblioteki Kórnickiej studium pt. Cyryl i Metody. Streszczenie najnowszych poszukiwań; w latach 1864-1869 prowadził wykład z literatury polskiej w Czytelni Polskiej i Stowarzyszeniu Pomocy Naukowej w Paryżu.

³ Z końcem 1868 r. powstało w Paryżu Stowarzyszenie Pomocy Naukowej w Emigracji działające pod przewodnictwem A. Choźki, następnie J. Działyńskiego. Celem zrzeszenia było wspieranie studium polskiej młodzieży oraz pracujących naukowo emigrantów we Francji. Wydawano organ sprawozdawczy obejmując lata 1868-1874: „Stowarzyszenie Pomocy Naukowej w Emigracji. Sprawozdanie...”. Paryż 1870-1875 (od 1872 r. „Stowarzyszenie Pomocy Naukowej w Paryżu. Sprawozdanie...”).

5. Emilian Lesser do Zygmunta Celichowskiego
Autograf, k. 7.

Berlin, dn. 26 VI 1873 r.

Szanowny Panie! Przepraszam Pana, że oczekując powrotu p. Ziemskiego¹, który dotychczas zechciał pośredniczyć między Panem a Towarzystwem Naukowym Akademików w Berlinie, dopiero dzisiaj piszę, aby przesłać podziękowanie i zarazem kwit za ostatnie nam nadesłane dzieła. Równocześnie zwracam Panu podług postanowienia zarządu Towarzystwa broszurę przesłaną nam w zamian za niegdyś przez Pana wypożyczoną, prosząc w imieniu tegoż zarządu, abyś Pan zechciał dla zadość uczynienia paragrafom statutów biblioteki przesłać za wiadome Panu dwie z biblioteki Towarzystwa wypożyczone broszurki, jakie bądź inne dziełko mniej więcej tej samej wartości.

Wreszcie zwracam łaskawie nam nadesłany spis nakładów Biblioteki Kórnickiej z odpowiednimi notatkami z prośbą, abyś Pan i nadal zechciał pamiętać o Towarzystwie naszym. Wszelką korespondencję i przesyłki proszę teraz adresować do następcy mego w urzędzie bibliotekarskim: p. Rakowicz², Große Frankfurterstr. Nr. 61, II lub Bibliothek des Akademischen Wissenschaftlichen Vereins in Berlin, Kurstr. 34/35 III b. Jacobsohn.

Z szacunkiem – Emilian Lesser architekt.
Lindenstr. 77 II.

6. Jan Głębocki¹ do Zygmunta Celichowskiego
Autograf, k. 12.

Berlin, dn. 20 XI 1873 r.

Potwierdzenie odbioru książek ofiarowanych TNA Polaków w Berlinie przez Bibliotekę Kórnicką i podziękowanie za ten dar hr. Działyńskiemu oraz Z. Celichowskiemu.

7. Władysław Witkowski¹ do Zygmunta Celichowskiego
Autograf, k. 13.

Berlin, dn. 13 I 1877 r.

Łaskawy Panie Dobrodzieju, ośmieleni dawną względnością, której Biblioteka Kórnicka nigdy nie odmawiała bibliotece studentów polskich w Berlinie, następnie zachę-

List 5

¹ Ziemiński Julian z Czerlejewa, studiował we Wrocławiu, w latach 1867-1870 działał w Towarzystwie Literacko-Słowiańskim; studia ukończył w Berlinie; członek Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu; przemysłowiec.

² Rakowicz Jan (1851-1926), pochodził z pow. koneckiego, po ukończeniu gim. Marii Magdaleny w Poznaniu podjął studia techniczne w Berlinie uzyskując dyplom inżyniera i tytuł doktora; założyciel i pierwszy dyrektor Szkoły Budowlanej i Mierniczo-Melioracyjnej w Poznaniu.

List 6

¹ Głębocki Jan (1853-1922), ur. w Kobylnikach, ukończył gim. Marii Magdaleny w Poznaniu, studiował od 1871 r. prawo w Berlinie; od 1882 r. adwokat w Poznaniu; członek TPN; działacz narodowy i gospodarczy.

List 7

¹ Witkowski Władysław (1854-1927), ur. w Roszkowie, uczęszczał do gim. Marii Magdaleny w Poznaniu, po uzyskaniu matury studiował weterynarię w Dreźnie (1874 r.), następnie przeniósł się do Berlina na medycynę, uzyskując w 1880 r. doktorat; pracował jako lekarz w Ostrowie Wlkp; członek TPN od 1891 r.

ceni wiadomością przez p. Turkowskiego² odebraną od Sz. Pana D-ra, wyrażamy urzędowo jak najuniżej, iż zyskanie nowych dzieł nakładem hr. Działyńskich byłoby u nas wielkiej doniosłości i do tym większej wdzięczności nas wiązało. Nadmieniamy, iż liczby oznaczone dwiema prostopadłymi kreskami w nakładach Biblioteki Kórnickiej oznaczają dzieła, których nie posiadamy jeszcze wcale. Przy tym pozwalamy sobie załączyć „Półrocznik”³ naszego Towarzystwa, pragnąc, aby to był zadatek naszych najlepszych chęci.

Prosimy o względną odpowiedź i zasyłamy wyraz najgłębszego szacunku –

Władysław Witkowski, bibliotekarz.

Pieczęć Towarzystwa i adres: Carlstr. 26 III.

8. TNA Polaków w Berlinie do Jana Działyńskiego Druk, k. 15.

Berlin, dn. 24 I 1879 r.

J. Wielmożny Panie Hrabio i Dobrodzieju! Dnia 2-go lutego br. obchodzi Towarzystwo Akademików Polaków w Berlinie 40-letnią rocznicę swego istnienia, a 10-letnią zatwierdzenia statutów przez Senat uniwersytecki¹. Na uroczystość tę, która się odbędzie w Café Zennig No 13 Pod Lipami o godz. 8-ej wieczorem zaprasza niniejszym J. Wielmożnego Pan Hrabiego i Dobrodzieja niżej podpisany Zarząd Towarzystwa.

Przewodniczący Tadeusz Dobrowolski². Zastępca przewodniczącego Leon Hulewicz³. Sekretarz Jan Karchowski⁴.

² Turkowski Franciszek, od 1876 r. studiował w Berlinie, prawdopodobnie w Akademii Budownictwa; należał jednak do TNA Polaków przy Uniwersytecie, zasłużył się jako jeden z bardziej aktywnych członków zrzeszenia; w 1876 r. wygłosił przed jego gremium referat pt. „O rzecznych tamach ziemnych”, a w 1877 r. „O przyczynach upadku Polski”.

³ „Półrocznik Towarzystwa Naukowego Akademickiego w Berlinie oraz Towarzystwa Naukowego Politechników w Dreźnie”. Półrocznik latowe 1876. Poznań 1876. Z powodu trudności finansowych wydawnictwo przekształciło się w „Rocznik Towarzystw Akademickich w Berlinie, Dreźnie, Lipsku, Monachium i Pruszkowie”. Rok 1876/77. Poznań 1877.

List 8

¹ Towarzystwo Naukowe Akademików Polaków w Berlinie nawiązywało do tradycji poprzednio istniejących studenckich organizacji w tym mieście. Odwoływanie się do czterdziestoletniego działania dotyczy egzystującego w latach trzydziestych ubiegłego stulecia tajnego kółka samokształceniowego, z którego z czasem wyłoniło się Zgromadzenie Biblioteki. Natomiast wzmianka o dziesięcioletniej działalności odnosi się do 1869 r., kiedy to w styczniu Senat Uniwersytetu Berlińskiego zatwierdził utworzone przez grupę polskich studentów wymienione na wstępie Towarzystwo.

² Dobrowolski Tadeusz, ur. w Rumiejkach, w pow. średzkim; w 1875 r. ukończył gim. w Lesznie, od 1877 r. do 1880 r. studiował w Berlinie prawo; aktywny członek TNA Polaków, w 1877 r. wygłosił w nim referat pt. „Polityczne stanowisko Zygmunta III”, w 1877/78 r. „O prowincjonalizmach i błędach językowych Księstwa Poznańskiego” oraz „O epice i liryce polskiej czasów najnowszych”, zaś w 1879/80 r. przedstawił „Historię Towarzystwa Literackiego w Berlinie w latach 1855-1863”; por. jego korespondencję w tej sprawie: Biblioteka Kórnicka, List T. Dobrowolskiego z 1880 r., sygn. AB 91 k. 188-189.

³ Hulewicz Leon (1854-1910), właściciel Kościanek, Mielęcina i Kokanina w Wielkopolsce, ożeniony z Heleną Kaczkowską, z którą miał synów: Jerzego (malarza i literata), Witolda (literata), Bohdana i Władysława oraz córkę Stanisławę; był członkiem TPN w Poznaniu, działaczem Kółek Rolniczych i ich bibliotek w Grabowie oraz Kościankach; wiadomości o nim podaje A. Hulewicz-Freilowa: Rodem z Kościanek. Kraków 1988.

⁴ Karchowski Jan (1854-1939), ur. w Pleszewie, w 1875 r. ukończył gim. Marii Magdaleny w Poznaniu; studiował medycynę w Berlinie i Gryfii, doktorat uzyskał w 1880 r. w Lipsku; pracował jako lekarz w Książu,

9. Franciszek Dobrzyński¹ i Jan Neumann² kwitują odbiór książek od Jana Działyńskiego
Autograf, k. 16.

Berlin, dn. 6 II 1880 r.

Biblioteka Towarzystwa Naukowego Akademików Polaków w Berlinie odebrała od Jaśnie Wielmożnego hr. Działyńskiego następujące dzieła wydane nakładem Biblioteki Kórnickiej:

1. Pamiętnik Towarzystwa Nauk Ścisłych, t. IX.³
2. Pamiętnik Towarzystwa Nauk Ścisłych, t. X.
3. Pamiętnik Towarzystwa Nauk Ścisłych, t. XI.
4. Zasady geometrii analitycznej. Geometria płaska, przez A. Sagajło, t. I.⁴
5. Pisma filozoficzne M. T. Cicerona, cz. II przez Rykaczewskiego⁵, tom ostatni VII.
6. Wykład nauki o równaniach różniczkowych, przez Zajączkowskiego⁶.
7. Teoria wyznaczników (determinantów), przez M. A. Baranieckiego⁷.
8. Algebra, przez Niewęgłowskiego, część pierwsza zawierająca algebrę elementarną⁸.
9. Wykład wytrzymałości materiałów i stałości budowli, przez Klugera⁹.

uczestniczył w pracach społecznych i narodowych, zwalczany przez Hermanna Kennemanna; w 1920 r. jako ochotnik pełnił służbę w szpitalu wojskowym; w międzywojennym dwudziestoleciu lekarz w Poznaniu.

List 9

¹ Dobrzyński Franciszek, ur. w 1856 r. na Ukrainie, gim. ukończył w 1873 r. w Białej Cerkwi, poczem studiował w Akademii Technicznej we Lwowie; początkowo zajmował się chemią, następnie fizyką; w latach 1875-1880 kontynuował naukę na Uniwersytecie Berlińskim, w 1883 r. został asystentem w Katedrze Fizyki w Szkole Politechnicznej we Lwowie; w 1885 r. przeniósł się do Szkoły Rolniczej w Dublanach; po roku udał się do Wiednia dla uzupełnienia wiedzy w zakresie elektrotechniki, pracując jednocześnie w fabryce urządzeń elektrycznych Kremienitzky'ego; w 1888 r. habilitował się (przedtem daremnie zabiegał o doktorat w Berlinie i Lipsku) i został docentem Szkoły Technicznej we Lwowie; utrzymywał kontakty z Röntgenem, współpracował z „Czasopismem Technicznym” i „Kosmosem”; zmarł po pierwszej wojnie światowej.

² Neumann Jan, pochodził z Pomorza, od 1877 r. studiował prawo na Uniwersytecie Berlińskim; członek TNA Polaków, w 1880/81 r. wygłosił tam referat pt. „Pokój toruński w r. 1466”.

³ Por. List 4 przyp. 1.

⁴ Sagajło Adolf (1806-1877), po 1831 r. wyemigrował do Francji, gdzie studiował w Tuluzie prawo i matematykę; był członkiem TDP; ogłaszał rozprawy w „Pamiętniku Nauk Ścisłych”, znany jako autor prac Wykład zupełny algebry (t. I Początki algebry, t. II Teoria wyznaczników), Paryż 1873-1874, Zasady geometrii analitycznej. Paryż 1877; wszystkie te tytuły wyszły nakładem Biblioteki Kórnickiej.

⁵ Rykaczewski Erazm (1802-1873), studiował w Wilnie historię i filologię klasyczną; po upadku powstania udał się do Francji; opracowywał słowniki i gramatyki języków nowożytnych; przełożył C i c e r o n a Mowy. 3 t. Paryż 1871-1872, Listy. 2 t. Paryż 1873, Pisma filozoficzne. Paryż 1875.

⁶ Zajączkowski Władysław Wojciech (1837-1898), studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim matematykę i fizykę uzyskując doktorat i habilitację; w 1872 r. powołany na profesora matematyki Akademii Technicznej (przekształconej następnie w Szkołę Politechniczną) we Lwowie; specjalista teorii równań różniczkowych, prace ogłaszał po polsku, niemiecku i angielsku.

⁷ Baraniecki Marian Aleksander (1848-1895), studiował w Szkole Głównej, następnie w Petersburgu, Krakowie i Lipsku, gdzie się doktoryzował; w 1874 r. uzyskał w Moskwie magisterium „czystej matematyki”; od 1885 r. profesor UJ. Jest autorem Arytmetyki. Warszawa 1875, Algebry. Warszawa 1875, Teorii wyznaczników. Paryż 1878.

⁸ Por. List 2 przyp. 4.

⁹ Kluger Władysław (1849-1884), studiował w École des Ponts et Chaussées w Paryżu; pracował w Warszawie, Embrun, w Limie; opracował Wykład wytrzymałości materiałów i stałości budowli. Paryż 1876, Wykład hydrauliki wraz z teorią machin wodnych poprzedzonych wiadomościami wstępnymi z mechaniki analitycznej ciał płynnych. Paryż 1873. Por. List 18 przyp. 3.

10. Jana Tarnowskiego *Consilium rationis bellicae*, drukował Łazarz Andrysowicz¹⁰. Z odebrania tych dzieł z podziękowaniem kwitujemy.

Neumann, bibliotekarz; Franciszek Dobrzyński, vicemarszałek Towarzystwa.
Pieczęć Towarzystwa.

10. Tadeusz Jackowski¹ do Zygmunta Celichowskiego
Autograf, k. 17.

Berlin, dn. 26 II 1880 r.

Podziękowanie i pokwitowanie TNA Polaków w Berlinie za otrzymane z Biblioteki Kórnickiej książki. Dodatkowo podpis viceprezesa Towarzystwa Franciszka Dobrzyńskiego.

11. Władysław Witkowski do Zygmunta Celichowskiego
Autograf, k. 21.

Berlin, dn. 1880 r.

Łaskawy Panie Doktorze! Zamierzamy na pierwszym posiedzeniu Towarzystwa Naukowego Akademików Polaków w Berlinie uczcić godnie pamięć śp. hr. Jana Działyńskiego i w tym celu ofiarował się student matematyki p. Rzepecki¹ z wygłoszeniem życiorysu nieboszczyka. Ponieważ p. Rzepecki nie wie, czy szczegóły jakie posiada o życiu nieboszczyka będą wystarczające, tedy pozwalam sobie prosić w interesie Towarzystwa, iżby łaskawy Pan raczył może nadesłać nam kilka interesujących szczegółów o zasługach hr. Działyńskiego, o wypadkach jego życia prywatnego i publicznego. Bardzo by nas cieszyło mieć zestawienie całego wydawnictwa hr. Działyńskiego, dalej spis wszystkich książek i dzieł, jakimi Biblioteka Kórnicka zechciała nas wzbogacać od wielu lat. Łaskawy Pan Doktor wybaczy nam śmiałość naszą i uwzględni może prośbę naszą w jak najkrótszym czasie.

Z głębokim szacunkiem sługa uniżony –

dr Władysław Witkowski, prezes TNA Polaków w Berlinie.

Berlin, Johannesstr. 12. *Pieczęć Towarzystwa.*

¹⁰ Andrysowicz Łazarz (zm. 1577); drukował dzieła S. Orzechowskiego, F. Modrzewskiego, M. Reja, A. Trzecieckiego, J. Herburt. Jana Tarnowskiego: *Consilium rationis bellicae* drukował w Tarnowie w 1558 r., choć być może adres ten jest sfingowany; przedruku nakładem Biblioteki Kórnickiej dokonał A. Piliński w Poznaniu w 1879 r.

List 10

¹ Jackowski Tadeusz Kryspin (1859-1924), ur. w Pomarzanowicach, w 1879 r. rozpoczął studia historyczne w Krakowie, poczem przeniósł się do Berlina na wydział prawa, zdając w 1883 r. egzamin referendariuszowski; doktorat uzyskał w Getyndze; od 1885 r. działacz narodowy i gospodarczy w Wielkopolsce.

List 11

¹ Rzepecki Jan (ur. 1858), syn Ludwika redaktora „Warty” i „Gońca Wielkopolskiego”, studiował we Wrocławiu i Berlinie, głównie matematykę; w 1882 r. wygłosił w Towarzystwie Literacko-Słowiańskim odczyt o poezji Zbigniewa Morsztyna, z czego urosła rozprawa doktorska.

12. Władysław Rabski¹ do Zygmunta Celichowskiego
Autograf, k. 23.

Berlin dn. 12 XII 1890 r.

Informacje o zabiegach w rosyjskiej ambasadzie w Berlinie o uzyskanie (prawdopodobnie) paszportu dla Z. Celichowskiego.

13. Bolesław Broekere¹ do Zygmunta Celichowskiego
Autograf, k. 25.

Berlin dn. 16 XII 1890 r.

Szanowny Panie! W imieniu zarządu Biblioteki dra Mycielskiego², de facto należącej do tutejszego Towarzystwa Naukowego Polaków mam zaszczyt łaskawemu Panu wyrazić naszą wdzięczność i podziękowanie za łaskawie nadesłane książki oraz przesłać odpowiednie pokwitowanie. Również składam podziękowanie za przesłaną rozprawę wyszłą z pod pióra Szanownego Pana. Z cennych wydawnictw Kórnickiej Biblioteki chętnie skorzystamy skoro się nasze fundusze polepszą, nadwyrężone nieco przez długi brak zorganizowanego Towarzystwa³.

Załączając wyrazy prawdziwego poważania, pozostaje z szacunkiem –

Bolesław Brockere, sekretarz.

Adres: Schlegelstr. 22 IV.

14. Bolesław Broekere potwierdza odbiór książek z Biblioteki
Kórnickiej
Autograf, k. 27.

Berlin dn. 16 XII 1890 r.

Niniejszym poświadczam, że z Biblioteki Kórnickiej odebraliśmy następujące dzieła:

List 12

¹ Rabski Władysław (1865-1925), ur. w Kępnie, od 1888 r. studiował w Berlinie; w 1892 r. doktoryzował się pod kierunkiem prof. A. Brücknera; korespondent „Głosu”, „Tygodnika Mód i Powieści”, „Życia”, „Dziennika Poznańskiego”; po studiach osiadł w Poznaniu, w latach 1894-1896 redagował „Przegląd Poznański”; w 1897 r. przeniósł się do Warszawy; w czasie pierwszej wojny przebywał w Sztokholmie, Piotrogradzie; w 1918 r. przedostał się do Warszawy; w 1922 r. poseł na sejm.

List 13

¹ Broekere Bolesław (1869-1936), od 1890 r. studiował medycynę w Berlinie; po uzyskaniu doktoratu pracował w Zakładzie dla Głuchoniemych w Poznaniu; członek TPN w Poznaniu (Wydziału Lekarskiego), autor kilku rozpraw medycznych.

² Mycielski Ludwik (1854-1926), ur. w Warszawie, studiował historię we Wrocławiu, Louvain i Krakowie (1874-1878), gdzie uzyskał doktorat; pisywał do „Dziennika Poznańskiego” i „Czasu”; w 1879 r. został sekretarzem papieskiego nuncjusza w Paryżu, Włodzimierza Czackiego; w 1882 r. objął majątek Dąbrowa, następnie Gałowo zakładając tam bibliotekę; w 1887 r. wybrano go posłem do parlamentu Rzeszy, w Kole Polskim należał do konserwatystów; właśnie wtedy firmował Bibliotekę Polską zawieszoną TNA Polaków w Berlinie; w 1913 r. stał na czele Rady Krajowej zaboru pruskiego, w czasie wojny działał w organizacjach charytatywnych, po wojnie czynny w obronie polskość Śląska.

³ Chodzi o zakaz działalności polskich organizacji studenckich w Prusach wydany przez ministra oświaty w 1886 r. TNA Polaków zmieniło wtedy nazwę na Towarzystwo Naukowe Polaków i przeszło spod kompetencji władz uniwersyteckich pod nadzór policji; uratowało to istnienie Towarzystwa, ale spowodowało zakaz należenia doń słuchaczy wyższych uczelni Berlina; mimo to brali oni udział w pracach zrzeczenia jako goście.

1. Kapliński, Emir Rzewuski¹.
2. Korespondencję J. Lelewela z Tytusem hr. Działyńskim².
3. Żebrawski, Dodatki do Bibliografii³.
4. Przęśło ze Zwierzyńca M. Reja⁴.
5. Akielewicz, Gramatyka litewska⁵.
6. Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum⁶.
7. Insignia seu Clenodia regis et regni Poloniae⁷.

Bolesław Broekere, sekretarz.

Pieczęć podłużna z napisem: Biblioteka Polska Dr. Ludwika Mycielskiego w Berlinie.

15. Witold Obrępański¹ do Zygmunta Celichowskiego
Autograf, k. 28.

Berlin dn. 8 V 1894 r.

Podaje adresy w Berlinie – swój oraz Biblioteki Towarzystwa. Dziękuje za wiadomość o Witoldzie².

List 14

¹ Kapliński Leon (1826-1873), w 1848 r. wyjechał do Paryża na studia malarskie; w 1871 r. osiedlił się w Miłostawiu u hr. Mielżyńskiego; malował portrety i sceny historyczne; pisywał wiersze, krytyki literackie oraz artystyczne. Pośmiertnie, w 1881 r., nakładem Biblioteki Kórnickiej wyszła w Poznaniu jego rozprawka Emir Rzewuski.

² Korespondencja Joachima Lelewela z Tytusem hr. Działyńskim. Wyd. Z. Celichowski. Poznań 1884.

³ Żebrawski Teofil (1800-1887), studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim i w Szkole Górniczej w Kielcach; wykładał na UJ geodezję i topografię; po założeniu Akademii Umiejętności jej członek; w 1873 r. wydał w Krakowie nakładem Biblioteki Kórnickiej Bibliografię piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki oraz ich zastosowań, w 1886 r. ukazały się Dodatki do tej bibliografii.

⁴ Przęśło ze Zwierzyńca M. Reja. Wyd. Z. Celichowski. Poznań 1884. Był to homograficzny przedruk rozdz. wtórego pt. „Figliki albo rozlicznych ludzi przypadki dworskie” dodanych do drugiego wydania (Kraków 1574) Zwierzyńca, w którym rozmaitych stanów ludzi, zwierząt i ptaków kształty, przypadki i obyczaje są właśnie wypisane.

⁵ Akielewicz (Akelajtis) Mikołaj (1830-1887), autor podręczników do nauki języka litewskiego i translator; wydawał historyczne i patriotyczne publikacje w języku litewskim; jego Gramatyka języka litewskiego. Głosownia ukazała się w Poznaniu w 1890 r. nakładem Biblioteki Kórnickiej już po zgonie autora; było to dzieło anachroniczne, niedorastające do poziomu ówczesnego językoznawstwa Europy.

⁶ Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum... Cracoviae 1479. Poznań t. I-II. 1890-1892.

⁷ J. Długosz: Insignia seu clenodia regis et regni Poloniae. Wyd. Z. Celichowski. Poznań 1885.

List 15

¹ Obrępański Witold (1872-1907), ur. w Jedlni, po ukończeniu gim. Marii Magdaleny w Poznaniu studiował od 1891 do 1892 r. w Akademii Rolniczej w Dublanach, następnie od 1892 do 1895 r. w Berlinie; specjalizował się w zootechnice i biologii ogólnej; od 1898 pracował w szkole rolniczej w Suchodole, następnie w Czerlichowie; w 1907 r. starano się go ściągnąć do Dublan, zgon przeszkodził temu zamiarowi.

² Celichowski Witold (1874-1944), ur. w Berlinie, ukończył gim. Marii Magdaleny w Poznaniu, studiował prawo w Berlinie, następnie w Monachium, Wrocławiu i Getyndze; po uzyskaniu doktoratu w 1897 r. adwokat w Koźminie, Nowym Tomyślu, Grudziądzu; asesor w Berlinie, ponownie adwokat w Poznaniu; od 1916 r. prowadził w Warszawie kursy administracyjne, do 1918 r. komisarz Rady Ludowej w Poznaniu następnie prezes prowincji i wojewoda poznański; w 1923 r. przeszedł do pracy w notariacie i adwokaturze; w czasie okupacji we Lwowie, Krakowie, Warszawie, gdzie działał w RGO; zmarł w czasie powstania 1944 r.

16. Alfred Denizot¹ do Zygmunta Celichowskiego
Autograf, nadruk: Towarzystwo Naukowe Polaków w Berlinie, dopisek: Borsig Str.
 32 A IV (Biblioteka Towarzystwa Naukowego Polaków w Berlinie), k. 30-31.

Berlin dn. 11 VII 1894 r.

Wielmożny Pan dr Z. Celichowski w Kórniku. Niniejszym pozwalam sobie w imieniu TNP w Berlinie, Wielmożnemu Panu Doktorowi jeszcze raz najszczerzą podziękę wyrazić za łaskawe obdarzenie biblioteki Towarzystwa przesłanymi dziełami. Korzystając zaś z Jego łaskawości, jaką Towarzystwo jest nadal zaszczytane, tj. otrzymania bezpłatnie dzieł nakładu Biblioteki Kórnickiej, pozwalam sobie w imieniu Towarzystwa prosić Wielmożnego Pana Doktora o następujące dzieła:

1. St. Orzechowski, Policja Królestwa Polskiego².
2. Marchoń, przedruk homograficzny itd., objaśnił dr Z. Celichowski³.
3. Prawa książąt mazowieckich przełożone na język polski przez Macieja z Różana⁴.
4. Psalterz puławski. Z kodeksu itd.⁵.
5. Clenodia seu insignia.
6. Akielewicz Mikołaj, Gramatyka języka litewskiego.
7. Niewęglowski, Geometria.
8. Niewęglowski, Trygonometria prostolinijna.
9. Wykład zupełny algebry, skreślił Adolf Sągajło, t. I Początki algebry, t. II Teoria wyznaczników.
10. Algebra Niewęglowskiego.
11. Teoria wyznaczników, ułożył Baraniecki.
12. Kurs mechaniki rozumowej, przez Niewęglowskiego.
13. Lites ac res gestae...

Przesyłając spis powyższych dzieł wybranych przez czytelników Towarzystwa do dyspozycji WP Doktora, dziękuję Mu po raz wtóry za łaskawość, którą nas otacza, kreślę się z głębokim szacunkiem uniżony –

Alfred Denizot, bibliotekarz TNP w Berlinie.

Notatka Z. Celichowskiego, iż pozycje od nr 7 do nr 12 przesłał Towarzystwu dn. 13 VII 1894 r.

List 16

¹ Denizot Alfred (1873-1937), ur. w Poznaniu, studiował fizykę w Berlinie u prof. M. Plancka, po uzyskaniu w 1897 r. doktoratu asystent w Halle, w Akwizgranie, a od 1900 r. na Politechnice w Charlottenburgu; w 1907 r. docent na Politechnice Lwowskiej, potem profesor; po powstaniu w 1919 r. Uniwersytetu Dońskiego organizował w nim Zakład Fizyki Doświadczalnej.

² S. Orzechowski: Policja Królestwa Polskiego na kształt Arystotelesowych polityk wypisana... [Wyd. T. Dziatyński]. Poznań 1859.

³ Marchoń. Objął Z. Celichowski. Poznań 1876. Był to homograficzny przedruk z egzemplarza J. Przyborskiego według wydania krakowskiego z 1535 r. w przekładzie Jana z Koszyczek.

⁴ Prawa książąt mazowieckich przełożone na język polski przez Macieja z Różana r. 1450. Wyd. Z. Celichowski. Paryż-Poznań 1877. Za podstawę tego druku posłużył kodeks puławski obecnie własność Biblioteki Muzeum Narodowego w Krakowie (Zbiory Czartoryskich sygn. 1418).

⁵ Psalterz puławski. Z kodeksu pergaminowego księcia Władysława Czartoryskiego. Paryż-Poznań 1880. Przedruk homograficzny z zabytku znajdującego się obecnie w Bibliotece Muzeum Narodowego w Krakowie (Zbiory Czartoryskich sygn. 1268). Druk Psalterza ciągnął się długo; umowę z A. Pilińskim o jego wykonanie podpisano jeszcze w 1873 r.; zwłoka wynikała wskutek stanowiska ówczesnego właściciela kodeksu Wł. Zamoyskiego, który godził się na druk tylko w stu egzemplarzach; uważał, że większy nakład osłabi zainteresowanie zabytkiem; ostatecznie kodeks ukazał się w nakładzie pięciuset sztuk.

17. Alfred Denizot do Zygmunta Celichowskiego
Autograf, nadruk: Towarzystwo Naukowe Polaków w Berlinie, k. 32.

Berlin dn. 18 VII 1894 r.

Wielmożny Panie Doktorze, nasamprzód pozwalam sobie WP Doktorowi podziękować za przesłane dzieła, które razem z poprzednio ofiarowanymi Bibliotekę Towarzystwa znacznie powiększyły. Mianowicie cieszymy się z ostatniej przesyłki, otrzymując dzieła matematyczne, których dotąd był wielki brak w bibliotece. Zarazem proszę uniewinnić, że w liście moim prosiłem o dzieła, których niektóre Biblioteka Kórnicka już dawniej Towarzystwu Naukowemu raczyła podarować. Pomyłka zaszła z tego powodu, że książki te nie były wcale zapisane w katalogu głównym, a będąc dopiero jeden semestr bibliotekarzem, nie zauważyłem, że biblioteka jest istotnie w posiadaniu niektórych w moim poprzednim liście wymienionych dzieł, które przez Towarzystwo były wybrane.

Wyrażając jeszcze raz Wielmożnemu Panu Doktorowi najserdeczniejszą podziękę za łaskawe wzglądy, którymi Towarzystwo Naukowe obdarza, kreślę się z głębokim szacunkiem –

Alfred Denizot.

18. Zygmunt Celichowski do Leona Bentkowskiego¹
 (prawdopodobnie)
Autograf, k. 11.

dn. 8 VII 1870 r.

Upraszam o wekspediowanie do Berlina w darze dla Biblioteki Towarzystwa Literackiego [!] Akademików Polaków w Berlinie następujące nakłady:

1. Trygonometria Niewęglowskiego.
2. Rykaczewskiego, Mowy Cicerona, 3 t.²
3. Rykaczewskiego, Listy Cicerona, 2 t.
4. Folkierskiego t. II, Rachunek całkowity.
5. Pamiętnik Towarzystwa Nauk Ścisłych, t. III
6. Klugera i Kucharzewskiego, Hydraulikę³.
7. Sagajły, Algebry t. I.

List 18

¹ Bentkowski Leon Jarosław (1823-1889), ur. w Warszawie, uczęszczał do Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego, następnie od 1843 r. aplikował w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu; w 1850 r. wemigrował do południowo-wschodniej Afryki; na wieść o powstaniu styczniowym powrócił do Europy, po upadku powstania wszedł na służbę u ks. Wł. Czartoryskiego, w 1872 r. przeniósł się ze zbiorami rodu do Kórnik; po otwarciu Muzeum Czartoryskich w Krakowie pracował pod kierunkiem prof. Łepkowskiego.

² Por. List 9, przypis 4. Biblioteka TNA Polaków w Berlinie otrzymała jego tłumaczenia: M. T. Cycero: Mowy. T. I-III. Paryż 1870-1871; M. T. Cycero Listów... ksiąg ośmioro. T. I-II. Poznań 1873.

³ Kucharzewski Feliks (1849-1935), studiował w Szkole Głównej i w Wyższej Szkole Polskiej w Montparnasse oraz w Szkole Dróg i Mostów; redaktor „Przeglądu Technicznego” w Warszawie, członek TPN w Poznaniu, AU w Krakowie. Od 1864 r. ogłaszał artykuły w czasopismach warszawskich i „Pamiętniku Nauk Ścisłych w Paryżu”; wspólnie z W. Klugiem w 1873 r. wydał nakładem Biblioteki Kórnickiej Wykład hydrauliki wraz z teorią machin wodnych.

8. Żebrowskiego, Bibliografii matematycznej.
9. Wł. Gosiewskiego, Mechaniki cząsteczkowej, zeszyt I⁴.

Dr Celichowski.

19. Notatka Zygmunta Celichowskiego z dn. 29 IV 1880 r.
Autograf, k. 22.

Dnia 29 IV 1880 przesłałem: Psalterz puławski; dnia 28 XI 1882, Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski t. II, III, IV¹, Suplementy do *Lites ac res gestae*, Tragedie Eurypidesa cz. I, II, III².

20. Notatka Zygmunta Celichowskiego z dn. 9 XII 1890 r.
Autograf, k. 20.

1. Emir Rzewuski.
2. Korespondencja Lelewela.
3. Żebrowski, Dodatki.
4. Insignia Clenodia.
5. Akielewicz, Gramatyka litewska.
6. Przęsło ze Zwierzyńca Reja.
7. *Lites* t. I.

Przyczynek do życiorysu Kwiatkowskiego¹ ofiarowałem 33% od cen katalogowych, przesyłkę opłaca odbierający; przy matematycznych działaniach 40%.

⁴ Gosiewski Władysław (1844-1911), studiował w Szkole Głównej w Warszawie i w Paryżu; tam zetknął się z J. Działyńskim wchodząc do Towarzystwa Nauk Ścisłych; współpracował z AU, w Paryżu wydał w 1873 r. Wykład mechaniki cząsteczkowej; ukazał się tylko pierwszy zeszyt, całość była pomyslna jako dzieło dwutomowe; drugą znaczącą jego pozycją były Zasady rachunku prawdopodobieństwa. Warszawa 1906.

List 19

¹ Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski. Wyd I. Z akrzewski; publikacja obejmowała dokumenty odnoszące się do tej dzielnicy zarówno ogłoszone, jak i rękopiśmienne; pracy tej patronowali TPN w Poznaniu oraz J. Działyński. Tom I zbioru ukazał się w 1877 r., t. II w 1878 r., t. III w 1879 r., t. IV w 1881 r. w Poznaniu w drukarni J. I. Kraszewskiego (W. Łebskiego)

² Tragedie Aischylosa, Sofoklesa, Eurypidesa w translacji Zygmunta Węclewskiego ukazały się w trzech tomach w Poznaniu w latach 1873-1882; tom trzeci zawierał utwory Eurypidesa w trzech częściach: cz. I – 1881, cz. II – 1882, cz. III – 1882. Węclewski Zygmunt (1824-1887), po studiach we Wrocławiu uczył w gim. Marii Magdaleny w Poznaniu, od 1872 r. profesor Uniwersytetu Lwowskiego, członek AU, autor słowników, rozpraw i przekładów tekstów greckich.

List 20

¹ Kwiatkowski Marcin (zm. ok. 1585), luterński teolog i pisarz. Jego przekład P. P. Vergeriusza: Książeczki rozkoszne o pocziwym wychowaniu dzieci. Królewiec 1574 oraz Wszystkiej Liffłanckiej ziemie, jako przed tym sama w sobie była, krótkie a pożyteczne opisanie. Królewiec 1567 wydano ponownie w Krakowie w 1889 r. w opracowaniu Z. Celichowskiego; w 1890 r. tenże ogłosił w „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce” Przyczynek do życiorysu Marcina Kwiatkowskiego z Róży.

CORRESPONDENCE OF THE ACADEMIC ASSOCIATION OF POLES IN BERLIN
WITH THE KÓRNIK LIBRARY, 1869-1884

Summary

The Kórnik Library (AB 107) keeps letters sent by Towarzystwo Naukowe Akademików Polaków (The Academic Association of Poles) in Berlin to the Kórnik Library. Mostly they were sent to Zygmunt Celichowski, occasionally to Jan Działyński, and were written by presidents or librarians of the Association. The twenty published letters (some in summary) show the Działyński family as Maecenas and the role of their library for the Association. Thanks to these documents one can also reconstruct to some extent, the contents of the Berlin book collection as well as the readership needs of the Polish youth who studied in the capital of Prussia. Apart from this the letters inform about the little so far known role of the Kórnik Library in the life of Polish students in Berlin.

